

Список использованных источников

1. Змушко А.М. Интегрированное обучение и воспитание – приоритет развития специального образования / А. М. Змушко // Адукацыя і выхаванне. – 2010. – №8. – С. 3-10.
2. Кодекс Республики Беларусь об образовании: принят Палатой представителей 2 дек. 2010г. Одобр. Советом Республики 22 дек. 2010 г. – Минск: РИВШ, 2011. – 352 с.
3. Организация образовательной среды для детей с особенностями психофизического развития в условиях интегрированного обучения; учеб.-метод. пособие / С. Е. Гайдукевич [и др.]; под общ. ред. С. Е. Гайдукевич, В. В. Чечета. – Минск: БГПУ, 2006. – 98 с.
4. Педагогика современной школы: Основы педагогики. Дидактика: учеб. -метод. пособие / И.И. Цыркун, А.И. Андарало, Е.Н. Артеменок и др.; под общ. ред. И.И. Цыркуна. – Минск: БГПУ, 2012. – 516 с.
5. Программы вспомогательной школы с русским языком обучения, I отделение, I – V классы. – Минск: НИО, 2007. – 192 с.

In the article specificity (peculiarities) of realization of pedagogical process at the teaching of children with features of psychophysical development in the conditions of the integrated training and education are discussed.

Keywords: pedagogical process, children with features of psychophysical development, integrated training and education.

Отримано 11.6. 2013

УДК 373.3/.5.043.2-056.26:616.28-008.14

О.Ф. Федоренко

**ДО ПИТАННЯ ІНКЛЮЗИВНОГО НАВЧАННЯ ДІТЕЙ З
ПОРУШЕННЯМИ СЛУХУ**

Розуміння і реалізація підходів до навчання дітей із порушеннями слуху в умовах інклюзивного закладу потребують спеціальної комплексної підтримки з боку фахівців у галузі корекційної педагогіки та спеціальної психології. Позаяк у роботі з глухими та слабочуючими дітьми вчитель має враховувати вид слухопротезування, особливості слухомовленнєвого розвитку та пізнавальної й емоційної сфери.

Ключові слова: інклюзивна практика, діти з порушеннями слуху, слухомовленнєвий розвиток, підтримка та супровід.

Понимание и реализация подходов к обучению детей с нарушениями слуха в условиях инклюзивного заведения требует специальной комплексной поддержки со стороны специалистов в области коррекционной педагогики и специальной психологии. В работе с глухими и слабослышащими детьми учитель должен учитывать вид слухопротезирования, особенности слухоречевого развития, познавательной и эмоциональной сферы.

Ключевые слова: инклюзивная практика, дети с нарушениями слуха, поддержка и сопровождение.

До створення освітнього середовища, в якому має надаватися супровід і підтримка дітям з особливими потребами, зокрема і дітям з порушеннями слуху, в умовах звичайного класу місцевої школи, вітчизняні вчені та освітяни відносяться здебільшого позитивно. Позаяк освітня інклюзія дітей з особливостями психофізичного розвитку – світова тенденція, закономірний етап в освіті, пов'язаний з переосмисленням місця, ролі, соціального статусу, прав та можливостей осіб з інвалідністю та/чи особливими потребами, а також усіх учасників навчального процесу [4].

Результати нашого опитування свідчать, що педагоги розуміють сутність включення осіб з порушеннями слуху в освітній процес за місцем проживання, але спірним є питання повного включення, без винятку, усіх категорій. Позаяк діти з різним ступенем збереженого слуху, як то глухі чи слабочуючі, залежно від виду та часу слухопротезування слуховими апаратами чи кохлеарними імплантами, потребують спеціального педагогічного супроводу відповідно до своїх потреб та можливостей. Наразі нагальним є питання забезпечення педагогічного супроводу та підтримки дітей з порушеннями слуху в умовах інклюзивного навчання.

Варто зазначити, що зарубіжними та вітчизняними науковими школами в галузі спеціальної педагогіки та психології, зокрема Національної академії педагогічних наук України, постійно та цілеспрямовано здійснюється вдосконалення засобів, форм, методів корекційно-реабілітаційної роботи з особами з психофізичними порушеннями при розробці змісту освіти, інноваційних навчальних технологій, тощо. Проблему вдосконалення процесу допомоги дітям з психофізичними порушеннями досліджували Л. Вавіна, В. Засенко, В. Кобильченко, А. Колупаєва, С. Кульбіда, Л. Куненко, В. Липа, О. Ляшенко, С. Миронова, І. Моргуліс, Т. Сак, Т. Скрипник, В. Синьов,

Є. Соботович, М. Супрун, О. Хохліна, В. Тарасун, Л. Фомічова, М. Шеремет та інші.

Процес організації та можливості навчання дітей з особливими освітніми потребами теоретично обґрунтований українськими та зарубіжними вченими (В. Засенко, А. Колупаєва, О.Таранченко, С. Литовченко, Е.Данілавічюте, М. Артемьєва, Л.Кобріна,Л. Шепіцина, М.Малофєєв та інші). Зі змісту наукових публікацій можна судити про багатомірність напрямів допомоги особам з особливими потребами.

Однак не зважаючи на проведені дослідження, зміст і умови педагогічного супроводу дітей з порушеннями слуху в закладах різних типів в Україні є ключовим питанням у процесі залучення їх у загальноосвітній простір, позаяк починаючи з 2009 року в Україні активізувалася діяльність із приведення існуючого законодавства у відповідність із вимогами Конвенції ООН про права інвалідів в основі якої соціальна (а не медична, як вбачалося раніше) модель розуміння інвалідності. Це призвело до того, що вперше в Законі про загальну середню освіту був введений термін "спеціальні та інклюзивні класи для навчання дітей з особливими освітніми потребами" (Закон України "Про внесення змін до законодавчих актів з питань загальної середньої та дошкільної освіти" (щодо організації навчально-виховного процесу) від 06.07.2010 р. №2442-IV). Термін "Діти з особливими освітніми потребами" застосований в Концепції розвитку інклюзивної освіти, затверджений Міністерством освіти і науки 1 жовтня 2010 року (Наказ Міністерства науки і освіти України від 01.10.2010 р. № 912 "Про затвердження Концепції розвитку інклюзивної освіти").

Впровадження в життя ідей інклюзії, та розвиток педагогіки, здатної задовольнити потреби розмаїтого учнівського колективу, як показує практика, – завдання не з легких. Відтак вчені посилаються на проведені дослідження, і зазначають, що рух до інклюзивної освіти в цілому не можна на сьогодні назвати успішним навіть у країнах Європи та Північної Америки, де ще на при-кінці минулого століття відбулися значні трансформації навчального процесу осіб з особливими потребами – від сегрегативних інституцій до інтегративних та інклюзивних закладів.

Серед причин неуспішної інклюзії, однією з найперших вчені називають відсутність зв'язку між інклюзивними і спеціальними освітніми закладами. Спеціальні заклади мають великий практичний потенціал у навчанні та вихованні дітей з психофізичними порушеннями. Наразі проблема є актуальною і для України. Відтак, як показали попередні розвідки у контексті означуваного питання, багато дітей з особливими освітніми потребами знаходяться в загальноосвітньому просторі в ситуації "псевдовключення". На сьогодні організаційно-методичні засади навчального процесу у загальноосвітніх школах орієнтовані на дітей з типовим розвитком, і не враховують

потреб та особливостей навчально-пізнавальної діяльності дітей з порушеннями психофізичного розвитку. Невідповідність умов, форм і методів педагогічного впливу створює передумови для формування негативного ставлення до навчання, девіантної поведінки, усамітнення дитини.

Навчання дітей з порушеннями слуху вимагає співпраці багатьох людей – педагогів, фахівців зі слухомовленнєвого розвитку, аудіологів, перекладачів жестової мови і батьків зокрема. Як зазначають фахівці, Рейнфорз, Інгланд, Мітчел (Rainforth & England, 1997; Mitchell, 2008) є кілька областей освіти, зокрема, і процес освіти дітей з особливими освітніми потребами, де акцент робиться на постійну співпрацю й спільну діяльність команди фахівців,

Виявлення особливих потреб, задоволення яких має забезпечувати навчання та розвиток учнів з порушеннями слуху, вимагало від нас розгляду психолого-педагогічних особливостей цієї категорії дітей, пов'язаних з вивченням резервів сухомовленнєвого розвитку та пізнавальної й емоційної сфери.

Шлях психічного розвитку дитини з порушенням слуху І. Соловійов представляє наступним чином. Відмінності в психічній діяльності між чуючою і глухою дитиною - незначні на початкових етапах онтогенезу, але поступово зростають. Так відбувається до певного моменту, доки внаслідок систематичного сурдопедагогічного (спеціального) супроводу та підтримки відмінності перестають наростати і навіть зменшуються. Чим сприятливіші умови, тим швидше і помітніше наближається розвиток дитини з порушенням слуху до розвитку дітей без типових порушень. Виходячи з цього, основний зміст педагогічної діяльності у загальноосвітньому просторі має полягати у створенні нових умов для психічного розвитку дітей з порушенням слуху. Вивчення особливостей і можливостей психічного розвитку дітей з порушенням слуху виявило велику залежність динаміки їх розвитку від якості надання освітніх послуг.

Зазначимо, що науковцями кінця XX – початку XXI століття виявлено значно більші можливості дітей з порушенням слуху молодшого шкільного віку в порівнянні з тими, які були відомі сурдопсихології (Т. Богданова, 2002; Є. Речицький, 2004; Є. Сошин, 1999 та ін.). Так, для психологічної періодизації вчені орієнтуються не тільки на рівень розвитку, але і на характер виховання та діяльності дитини [1]. У контексті нашого дослідження важливим є висновок психологів про необхідність врахування у навчанні дітей з порушеннями слуху видів діяльності, які можуть опанувати школярі за допомогою конкретного впливу педагога.

У дослідженнях психологів відзначається, що пам'ять глухих дітей розвивається в ході роботи над розвитком мовлення, та в процесі ігрової й навчальної діяльності. Розглянемо напрями розвитку словесного

мовлення школярів із порушенням слуху виділені Т. Розановою. В центрі уваги - забезпечення запам'ятовування на тривалий термін. Для реалізації зазначеного напрямку науковець рекомендує:

- працювати над повноцінним розумінням навчального тексту (інформації), використовуючи, зокрема, наочні засоби;
- вправляти в довільному запам'ятовуванні, розбиваючи текст на смислові частини, виділяючи опорні пункти, підбираючи заголовки, складаючи план тексту;
- вчити вводити новий матеріал у сформовану систему знань (знаходити подібне і відмінне, систематизувати і класифікувати інформацію).

Спрямовані на розвиток пам'яті види робіт будуть ефективні за умови інтенсивного розвитку словесного мовлення, зокрема розширення активного словника дітей, вміння замінювати одні слова іншими, близькими за змістом, здійснювати переказ своїми словами [6]. Таким чином, маючи на меті формувати осмислене запам'ятовування, педагог має бути обізнаним у методиці перерахованих напрямів роботи з розвитку словесної пам'яті дітей з порушеннями слуху.

Інтерес для нашого дослідження становлять основи програмованого навчання, яке передбачає таку організацію діяльності учнів, коли не можна зробити наступного кроку в засвоєнні, не оволодівши поданою інформацією. Для цього навчальний матеріал розбивається на частини й подається покроково, в певній послідовності.

Виділені "порції" почергово пропонуються учням для зорового сприймання (у вигляді тексту, малюнків, креслень, схем) чи слухового (записи відео зі звуковим оформленням, CD-диски) або ж одночасно на слухо-зоровій основі(Є. Речицький 2004).

Наразі актуальними для будь-якого загальноосвітнього простору залишаються дослідження сурдопедагогів (Р. Боскіс, А. Зикеев, К. Комаров, К. Коровін та інші), які розкривають складний взаємозв'язок порушень слуху та мовленнєвого рівня. Вченими виявлено такі порушення мовленнєвого розвитку слабочуючих як : порушення вимови, своєрідний розвиток словникового запасу та граматичної будови мови, обмежене розуміння мовлення оточуючих і утруднене сприймання тексту, що читається(як на слуховій так і на зоровій основі). Зазначені особливості впливають на засвоєння навчального матеріалу школярами з порушеннями слуху, позначаються на всебічному розвитку особистості[1;2;3]. Враховуючи особливості мовленнєвого розвитку, створено спеціальну систему навчання мовленню, що має спеціальну (корекційну) спрямованість, для забезпечення слухомовленнєвих потреб учнів із порушеннями слуху. Основоположні принципи цієї системи – максимальне збагачення мовленнєвої практики, поповнення словникового запасу в нерозривній єдності з оволодінням граматичною

будовою мови та практичним опануванням граматичними закономірностями.

Аналіз літератури показує, що на сучасному етапі розвитку методики навчання читання дітей з порушенням слуху вчені-сурдопедагоги шукають нові шляхи опанування продуктивним читанням, що пов'язані з підготовкою дітей до сприймання художньої літератури; оптимальним вибором методів та збільшенням числа завдань евристичного та творчого характеру; розробкою діагностичних завдань щодо оцінки грамотного читання[5]. Дослідження і власна практика засвідчують, що формальне перенесення рекомендацій школи загального типу на навчання учнів з порушеннями слуху є не ефективним. Вирішити проблему дозволяє розроблена в сурдопедагогіці спеціальна система навчання слабочуючих та глухих дітей, з урахуванням резервів їх емоційного розвитку, пізнавальної сфери, а також мовленнєвих і слухових можливостей. Відтак, формуючи нову форму освітньої системи, беручи за основу "соціальну модель", важливо пам'ятати про загальні закономірності психічного і особистісно-соціального розвитку дітей з особливостями психофізичного розвитку.

Надзвичайно важливо і актуально формувати базові шкільні навички і уміння, наприклад, такі як уміння читати і розуміти прочитане, грамотно і розбірливо писати, рахувати, слухати, переказувати, бути уважним, не перебивати, позаяк це той фундамент, який дозволяє формувати і розвивати творче начало кожного учня, зокрема й учнів із порушеннями слуху. Зазначимо, що способи і підходи до формування таких базових умінь і навичок в інклюзивному класі будуть дещо іншими. Перш за все, підхід має бути орієнтований на дитину, а не на дорослого (педагога). Відтак, найважливішими будуть потреби кожної конкретної дитини, з особливостями або без них, а не професійні установки і стереотипи вчителя; використання індивідуальних програм навчання, співпраця і робота в команді (як для вчителів, так і для учнів)[7, с. 23– 28.]. Про це варто поміркувати педагогам, які хотіли б розвивати практику залучення в освітній простір дітей із порушеннями слуху.

Відтак, ми все частіше стикаємося з тим, що традиційні підходи в організації навчального процесу не дають змоги ефективно працювати з дітьми з широким діапазоном навчальних відмінностей. Перед педагогами постає завдання навчити розмаїтий учнівський колектив, задовольняючи потреби всіх дітей, в тому числі й з порушеннями слуху. На думку фахівців, вирішити цю проблему можна за допомогою диференційованого викладання, що розглядається як підхід, який дозволяє врахувати відмінності між учнями та забезпечити оптимальний і результативний навчальний процес для кожного з них (О. Таранченко, 2013). Саме індивідуальна навчальна діяльність посідає головне місце в диференційованому підході. Так, на нашу думку цілком логічно, що теоретичною основою диференційованого викладання у середовищі, де

навчаються діти з порушеннями слуху, має бути концепція навчання орієнтована на потреби дітей, та принципи використання різноманітних форм організації навчального процесу. Виходячи з вищевикладеного, педагог має володіти знаннями про особливості розвитку, навчання та виховання дітей з порушеннями слуху, або шукати додаткові ресурси поінформування у контексті співпраці зі спеціальними освітніми закладами для дітей з порушеннями слуху. Відтак, не володіючи спеціальними знаннями педагог не може здійснювати результативне навчання дітей з порушеннями слуху.

Навчаючи дитину з порушеннями слуху, в першу чергу маємо з'ясувати походження порушення, рівень збереженого слуху, особливості слухопротезування та можливості слухового аналізатора в умовах звукопідсилення. Інформація повинна бути доступною для батьків, педагогів, профільних фахівців, які працюють з дитиною. Позаяк це допоможе адекватно оцінити співвідношення потреб та можливостей дитини, забезпечити результативність намічених шляхів у реалізації індивідуальної навчальної/виховної програми дитини з порушеннями слуху в інклюзивних умовах.

Таким чином, проведений аналіз психолого-педагогічних досліджень переконує нас у можливості включення дітей з порушеннями слуху в загальноосвітній простір, за умови спеціального педагогічного супроводу, що трактується нами на даному етапі дослідження як процес співпраці педагога класу та команди фахівців, задля забезпечення особливих освітніх потреб дітей з порушеннями слуху. Для оцінки існуючих резервів навчання дітей з порушенням слуху в умовах загальноосвітнього простору та визначення їхніх спеціальних потреб, доцільно залучати фахівців зі спеціальних навчальних закладів, які володіють практичним досвідом. Це дозволяє консультувати вчителів загальноосвітніх закладів з тих чи інших питань на засадах партнерства, та правильно спланувати навчання дітей з порушеннями слуху в розмаїтому учнівському колективі, що, в свою чергу, створює базу для подальшого експериментального дослідження.

Таким чином ми вбачаємо актуальність у виявленні та подоланні протиріч між запитамі батьків, педагогів спеціальних та інклюзивних шкіл щодо впровадження інклюзивного навчання дітей з порушеннями слуху, та не розробленістю методологічного підґрунтя створення моделі педагогічного супроводу, яка має задовольняти освітні потреби та подальшу соціалізацію осіб з порушеннями слуху.

Список використаних джерел

1. Богданова Т.Г. Сурдопсихологія. – М.: Академія, 2002. – 202 с.
2. Боскис Р.М. Учителю о детях с нарушенным слухом. – М.: Просвещение, 1988. – 128 с.
3. Коррекция сенсорного и интеллектуального развития младших

школьников с нарушением слуха: Учеб.-метод. пособие / Под ред. И.А. Михаленковой. – СПб.: Ин-т спец. педагогики и психологии, 1999. – 72 с.

4. Колупаєва А.А. Інклюзивна освіта: реалії та перспективи. Монографія. – К.: Інституту спеціальної педагогіки АПН України, 2008. – 272 с.
5. Никитина М.И., Красильникова О.А. Развитие речи на уроках чтения. – СПб.: Образование, 1997. – 170 с.
6. Розанова Т. В. Развитие способностей глухих детей в процессе обучения. – М.: Педагогика, 1991. – 176 с.
7. Таранченко О.М. Сучасні підходи задоволення навчальних потреб учнів із порушеннями психофізичного розвитку в спеціальних та інклюзивних закладах освіти / О.М.Таранченко // Дефектологія. – 2013. – №1. – С. 23-28.

Education of children with hearing impairment in inclusive school should be supported by experts of special education and psychology. In working with deaf children should be considered kind of hearing aid, especially the development of hearing and speech, cognitive and emotional spheres.

Keywords: inclusive practice, children with hearing impairments, especially development.

Отримано 24.6.2013

УДК 376-056.37

Н.С. Цырулик

ПРЕДМЕТНО-ПРАКТИЧЕСКАЯ ДЕЯТЕЛЬНОСТЬ КАК УСЛОВИЕ ФОРМИРОВАНИЯ ПРЕДСТАВЛЕНИЙ О ЧИСЛЕ В УЧАЩИХСЯ С ТРУДНОСТЯМИ В ОБУЧЕНИИ

У статті розглядаються педагогічні умови формування уявлень про число у молодших школярів з труднощами в навчанні, обумовленими затримкою психічного розвитку. В даний час в більшості вони навчаються в класах інтегрованого навчання і виховання. Стаття адресується вчителям початкових класів і вчителям-дефектологам, які працюють в цих класах.

Ключові слова: труднощі в навчанні, затримка психічного розвитку, предметно-практична діяльність, діагностична основа навчання, корекційно-педагогічна робота.